

Dag dialect

(1) Dorpsdialecten krijgen het steeds moeilijker. Het Hollands klinkt zelfs door in Brabant en Limburg. Worden streektalen met uitsterven bedreigd?

5 Spreken we over een paar decennia allemaal hetzelfde Nederlands?

(2) Streektaalonderzoeker Frans Hinskens komt uit een dialectenwonderland. Als kind uit het

10 Limburgse dorp Ubach over Worms zei hij in de jaren zestig ‘wirket’ en ‘lèvet’ (naast het Standaardnederlandse ‘werkte’ en ‘leefde’). In het naastgelegen dorp

15 Nieuwenhagen zeiden ze ‘wirkde’ en ‘lèfde’. Je hoorde meteen wie waar vandaan kwam. Als Hinskens, die taalverandering onderzoekt aan het Meertens Instituut en de Radboud

20 Universiteit, nu terugkeert naar zijn geboortestreek, hoort hij de taalverschillen tussen de inmiddels aan elkaar gegroeide dorpen nauwelijks nog. “Bij ouderen soms nog wel, bij

25 jongeren veel minder. Voor zover ze nog in dialect spreken.” Je ziet het niet alleen in Limburg, maar ook in de rest van het Nederlandse taalgebied: dialecten vervlakken. Ze

30 raken hun kleurrijke randjes kwijt en smelten samen met de buurdialecten. Dat is jammer voor taalliefhebbers. Dreigt het Nederlands in een eenheidsworst te veranderen?

35 (3) Dat Nederlandse dialecten naar elkaar toegroeien, is niet nieuw. Als je te paard door het Nederlandse taalgebied van 500 jaar geleden zou rijden, dan zou je horen dat de

40 dialecten onderling veel meer verschilden dan nu. Vanaf de zestiende eeuw ontstond er

geleidelijk een eenheidstaal.

Hinskens: “Daar is het Standaardnederlands, waar we nu in praten, ontstaan. Het is een mengelmoes van dialecten. Het Hollands heeft die mengtaal het sterkst gekleurd, omdat dat gebied politiek en economisch

45 dominant was.”

(4) Dominant zijn Noord- en Zuid-Holland nog steeds. Dat merk je aan de letter ‘r’. Als je de ‘r’ na een klinker niet trillend uitspreekt, maar

50 meer glijdend zoals in het Amerikaans, dan noem je dat de Gooise ‘r’. Veertig jaar geleden hoorde je deze r-klank alleen in het Gooi en Leiden. De laatste decennia

55 duikt hij ook op in de rest van het land. Alleen in Vlaanderen krijgt hij nog geen voet aan de grond. Ook klinkers worden steeds Hollandser gekleurd, vertelt Hinskens.

60 (5) Die Hollandse ‘r’, ‘ei’, ‘ui’ en ‘ou’ veroveren heus niet binnen een dag heel Nederland. Maar de ontwikkelingen gaan aardig rap. Het is alsof de taalverandering vroeger

65 op een gammel rijwiel met houten banden reisde en nu op een gloednieuwe elektrische fiets. “Mijn grootvaders waren allebei mijnwerkers. Die gingen niet zo ver van huis”,

70 vertelt Hinskens. “Nu werken, studeren en trouwen we massaal buiten onze geboortestreek.”

(6) Als je de verandering van dialecten wilt onderzoeken, dan wil je

75 het liefst het taalgebruik van alle sprekers van het Nederlands analyseren. Omdat dat nu eenmaal niet gaat, hebben dialectenonderzoekers verschillende

85 methoden bedacht. Ze kiezen een paar honderd dorpen en steden uit en laten telkens een groep plaatselijke dialectsprekers een lijst met woorden uitspreken. De
90 opnames vergelijken ze met ouder geluidsmateriaal. Of ze laten in het onderzoek jonge vrouwen en oude mannen aan het woord. Hinskens: “Uit internationaal onderzoek weten
95 we dat jonge vrouwen trendsetters zijn in taalverandering. Ze zijn nog steeds meer betrokken bij de opvoeding dan mannen. Het taalgebruik van jonge vrouwen heeft
100 meer kans om uiteindelijk algemeen te worden.”
(7) Met de berg gegevens die al dat onderzoek oplevert, kun je vaststellen dat het ene dialect sneller
105 verandert dan het andere. “Dialecten die in een klein geografisch gebied gesproken worden, zijn kwetsbaar”, zegt Hinskens. “Een klein dorpsdialect kan op den duur moeilijk
110 standhouden, vooral als inwoners veel contact hebben met omliggende gebieden.”
(8) Als we een rode lijst zouden opstellen met de dialecten die het
115 eerst gaan uitsterven, welke dialecten verdienen dan een plekje? Zonder nadenken antwoordt Hinskens: “Hollandse dialecten.” Dat is ironisch: het op taalgebied zo
120 machtige Holland dreigt zijn eigen streektaalen kwijt te raken. “Dat komt voor een groot deel doordat ze taalkundig al zo dicht tegen de standaardtaal aan zitten”, zegt
125 Hinskens. In de meeste delen van het land schakelen sprekers per situatie over tussen dialect en standaardtaal. Met je burens of je vrienden gebruik je de streektaal,

130 tijdens een sollicitatie of tegen niet-streekgenoten iets wat meer op het Standaardnederlands lijkt. “Als dat schakelen niet meer lukt, betekent dit dat de verschillen nauwelijks hoorbaar zijn. Dan zullen ze verder
135 afslijten.”
(9) Gelukkig doet ons taalgebruik meer dan alleen eenvormig worden. Als je erop let, dan hoor je genoeg vernieuwing. Het Nederlands varieert
140 niet alleen per streek, maar ook per sociale klasse en per bevolkingsgroep. Hinskens: “In Amsterdam klinkt de ‘s’ een beetje als ‘sj’. Dit
145 hebben Joodse immigranten al eeuwen geleden meegebracht.” Marokkaanse migranten hadden in hun bagage een zeer stemhebbende ‘z’ en een nadrukkelijke g-klank.
150 Deze klanken hoor je soms ook terug bij niet-Marokkanen. Of dergelijke klanken zich over heel Nederland zullen verspreiden, is moeilijk te voorspellen. Er zullen altijd nieuwe
155 woorden ontstaan, en nieuwe manieren om ze uit te spreken. Soms slaan die aan in een bepaalde streek, soms onder een leeftijdsgroep of sociale groep.
160 **(10)** Dat dialecten verder naar elkaar zullen toegroeien, is wel duidelijk. Maar de verschillen in woordgebruik, grammatica en uitspraak zijn nog steeds groot. We hoeven echt niet
165 bang te zijn dat het Nederlands een eenheidsworst wordt. Uit Groningen kun je de komende halve eeuw vast nog steeds ‘de groet’n krijg’n’. De lange klinkers in het Twents kunnen
170 ‘ook wel tegen een stootje’. En de ‘zachte g’ in Brabant, Limburg en Vlaanderen wordt echt niet zomaar hard.

*naar een artikel van Frans Beijen,
Quest, februari 2019*